

BARKAMOL AVLODNI TARBIYALASHDA ESTETIK TARBIYANING AHAMIYATI VA UNING VAZIFALARI

Kurbanova Rita Jarasovna

БЕРДАҚ НОМИДАГИ ҚОРАҚАЛПОҚ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada yoshlarni barkamol shaxssifatida tarbiyalab voyaga yetkazishda estetik tarbiyaning o`rni va ahamiyati, estetik tarbiyaning mazmuni, uning vazifalari, estetik tarbiya vositalari haqida bayon etilgan bo`lib, ta`lim jarayonidava oilada estetik tarbiyaning ahamiyati yoritilgan.

**Kalit so`zlar:** barkamol shaxs, estetika, etika, estetik tarbiya, go`zallik, tabiat, mehnat, san`at, nafosat.

Ijtimoiy-ma'naviy hayotimizda sodir bo'layotgan hodisalar gumanitar fanlarning zimmasiga o'quv va tarbiya jarayonini takomillashtirishdek muhim vazifalarni qo'yimoqda. Bu jarayonda pedagogika fani o'z oldiga yosh avlodni har jihatdan barkamol shaxs etib tarbiyalash, ularning dunyoqarashini boyitish va yanada yuksaltirish bilan bog'liq zamonaviy tarbiya tizimini takomillashtirishni asosiy vazifalardan biri bo'lib hisoblanadi.

Go'zallikka intilish tug'ilishdan boshlab odamlarga xosdir. Hatto eng kichik bolalar ham atrofidagi go'zallikni osongina payqashadi: go'zal gul bo'lsin, qo'shiq eshitilsin. Voyaga etganida, bolalar nafaqat atrofidagi go'zallikni ko'rishga, balki uni yaratishda ishtirok etishga - plastilindan biron bir narsani yasashga, qo'shiq kuylashga, o'zlari yoqtirgan o'yinchoq chizishga intiladi.

Estetik tarbiya – jamiyatda ma'naviy muhitni paydo qilishga ko'mak beruvchi muhim unsur bo'lib, u inson didini shakllantiruvchi, rivojlantiruvchi hamda ana shu orqali insonni jamiyat munosabatlariga yaqinlashtiruvchi kuchdir. «Agar inson chiroyini aql va farosat bilan ko'ra olsa va uni sevsa, bu insoniylikning yuqori darajasidir. Bu insonning buyuk ideali

hisoblanadi. Ana shunday odamni mard va dono, estetik didi yuksak deb haqli ravishda aytish mumkin», degan Ibn Sino «Risolai ishq» asarida.

Estetik tarbiya ancha keng ma'noga ega bo'lib, shaxsni tabiat va jamiyatdagi go'zalliklarni ideal nazardan idrok etishga o'rgatadi. Estetika butun olamdagi go'zalliklarni hislar vositasida idrok etishdir. Az-Zamaxshariy: «Go'zal sifat va husnu-xulq siyratlari bezanmagan kishini hech qanday kiyimlar ko'rkam qila olmas, gunoh va xatolardan saqlangan kimsaning qalbi sira aybdan firoq bo'lmas», deb bildirgan fikri bag'oyat qimmatli. (Nozik iboralar. T., 1992, 74-bet).

A.P.Chexov «Insonda hamma narsa: chehra ham, kiyim ham, tafakkur ham ... go'zal bo'lishi kerak. Ba'zan men shu qadar yaxshi kiyingan go'zal chehralarni uchratamanki, hayratdan gangib qolaman, lekin ularning qalbi va tafakkurichi, yo rabbi! Ba'zan ana shunday go'zallik bilan qora ko'ngil niqoblangan bo'ladiki, bu ko'ngilni mutlaqo oqartirib bo'lmaydi» va yana «Jiddiy mehnatsiz go'zallik yaratilmaydi», - degan fikrlarni bildirgan.

Estetik tarbiya jarayoni o'quvchilarda estetik his-tuyg'u, estetik didni tarbiyalanadi, ularning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiriladi hamda estetik madaniyat shakllantiriladi. Hozirda kunda estetik tarbiyaning ko'lami tobora kengayib bormoqda. Shunga ko'ra, u o'z oldiga talaygina muhim vazifalarni qo'ygan. Bular:

- kishilarda san'at asarlari, badiiy ijod namunalarini nafaqat faol o'zlashtirish balki, ularning estetik mohiyatini anglash va baholash qobiliyatini takomillashtirish;

- jamiyat a'zolarining ijodiy imkoniyatlarini namoyon qildirish va ulardan foydalana bilishga ishonch tuyg'usini uyg'otish;

- tabiat hamda jamiyat ijtimoiy jarayonlariga sof tuyg'u bilan munosabatda bo'lishga va ularni ravnaq toptirish yo'lida astoydil faoliyat olib borish ko'nikmalarini hosil qilish;

- o'tmish ma'naviy merosimizga hurmat hissini uyg'otish, milliy g'urur, milliy iftixor tuyg'ularini shakllantirish uchun zamin yaratish;

- ijodning barcha turlarini taraqqiy ettirib jahonga yuz tutish va ularni millat manfaatlari uchun naf keltiradigan tomonlarini targ'ib qilishga undashdir.

Estetik tarbiyaning asosiy tushunchalaridan biri go'zallik kategoriyasidir. Uning ma'nosini talaba-yoshlarga tushuntirish ham mazkur tarbiyaning hayotiylikini ta'minlashga katta yordam beradi. Shu sababli go'zallik tushunchasining mazmunmohiyatini ochib berishga quyidagicha yondashuvlar qilishni maqsadga muvofiq deb topdik: • go'zallik - bu kishining qalbi go'zalligi; • go'zallik - bu kishining istarasi issiqligi; • go'zallik - bu kishining go'zal xulq egasi bo'lishi; • go'zallik - bu bamisoli daraxt, yaprog'i - axloq, ildizi - ichki dunyo, mevasi-yaxshi fazilat. Xullas, odam bolasidagi go'zallik - tabiat ato qilgan husn-jamolidan tashqari, yana eng yaxshi xulq-atvorni, insondagi eng yaxshi fazilatlarni o'z ichiga olgan odamiylikdan iborat (Mirzakalon Ismoilov).

Har bir bola go'zal narsalarni boshdan kechirish, his qilish va zavqlanishga ta'sir qilish uchun rejalashtirilgan, estetik ta'limga muhtojdir.

Estetik tarbiya usullari juda xilma-xildir. Muvaffaqiyatli badiiy-estetik ta'lim bolaning muvaffaqiyatli va uyg'un rivojlanishiga, adabiyot, musiqa, rasm va boshqa san'at turlarining badiiy didini yaxshilashga imkon beradi; xulq-atvor madaniyati, tashqi ko'rinish va boshqalar. Estetika go'zallik tushunchasiga shakl va mazmun jihatdan birdek ta'sir ko'rsatganligi sababli, insonning ichki dunyosiga, uning ijtimoiy hayotiga estetik tarbiyaning vazifalari keng ko'lamli va serqirradir. Bola go'zallikni idrok etish, baholash (dastlabki bosqichlarda) ko'nikmalarini egallaydi va keyinchalik u yoki bu estetik qiymatga ega bo'lgan mahsulotlarni yaratishni o'rganadi.

Estetik tarbiyaning eng muhim maqsad va vazifalari quyidagilardan iborat bo'lishi mumkin:

- go'zallik uchun estetik tuyg'u va mutanosiblik hissini rivojlantirish; estetik idrokni rivojlantirish;
- go'zalni boshdan kechirish, yaratish, baholash va ifodalash;
- shaxslararo munosabatlarda tabiatga va go'zalga munosabatni rivojlantirish.

Estetik tarbiyaning yana bir muhim vazifasi bu o'quvchilarda estetik madaniyatni shakllantirishdir. Estetik madaniyatni shakllantirish bu faqatgina bolalarning badiiy

dunyoqarashini o`stirish, o`qilgan kitoblar, ko`rilgan kinofilmlar, tinglangan musiqiy asarlar sonini ko`paytish emas, balki o`quvchilarning hissiyotiga ta`sir ko`rsatish, ma`naviyatini boyitib boorish, o`z-o`zini nazorat qilish, xulq-atvorini boshqarish va tartibga solishdan iborat bo`lgan jarayondir. Zamonaviy pedagogika har bir bola go'zal narsani kuzatish, tajriba qilish, baholash va yaratish qobiliyatini rivojlantirish imkoniyatiga ega bo'lishi kerakligini o'rgatadi. Agar biz bolalarga sog'lom turmush sharoiti va faol badiiy ta'limni taklif qilsak, bunga erishish mumkin.

O`quvchilarni go`zallikka oshno tarzda ya`ni estetik tarbiyalash orqali ularda aksiologik dunyoqarashni shakllantirish esa barkamol avlodni tarbiyalab voyaga yetkazishdagi eng ulkan yutuqlardan biri bo`lib hisoblanadi.

Albatta o`quvchilarni estetik tarbiyalashda biz uning vositalaridan foydalanamiz. Tarbiyaviy faoliyatni tashkil etishda estetik tarbiya vositalari shaxsning estetik voqelikka munosabatini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Estetik tarbiyaning vositalariga esa : *tabiat, mehnat* hamda *san`at* kiradi. Mehnat takomillashgan sari, ayniqsa, jismoniy mehnat turlari texnikalashib borgani sari, ularning ko`ngili va ijodiy tabiati ortib boradi. Shu tariqa mehnat estetik tarbiyaning eng muhim omili bo'lib qoladi. Tabiat bilan oshno bo`lmay turib esa estetik jihatdan rivojlanish va uni tushunish juda qiyin masaladir. Chunki tabiat tengi yo`q go`zallik manbaidir. San'at estetik tarbiya vositasi sifatida har bir shaxsga mo'ljallanganligi, dunyoga kuch va ochiq ko'z bilan qarash tuyg`usini shakllantirish, nafosatni bevosila mushohada etish, yuksak orzu-umidlar yo`lida ijodkorlik qobiliyatini vujudga keltirishi bilan izohlanadi.

Bu estetik tarbiya vositalarining barchasi o'z-o'zidan ham, o'zaro bog'liqlikda ham samaralidir. Vositalarni tanlashda o'qituvchi vositaning o'ziga xos xususiyatlariga, uning potentsial pedagogik imkoniyatlariga tayanadi, vosita tanlangan vazifaning xususiyatini hisobga oladi va, albatta, rivojlanishning yosh va individual xususiyatlarini hisobga oladi.

Ta'limga estetik tarbiyaviy yondashuvni qo'llaganimizda, o'qish nafaqat yozma matnni tushunishga imkon beradigan mahoratga, balki dunyoga

munosabatimizni shakllantiradigan harakat uslubiga aylanadi. Naqshlarni ko'rish va rassom, haykaltarosh yoki raqqosaning tanlovi haqida o'ylash, matematik muammoga chuqurroq qarash, sizning nuqtai nazarangizdan farq qiladigan odamga hamdard bo'lish, kompleksni tushunish uchun mashaqqatli ish bilan shug'ullanish. g'oyalar; bularning barchasi estetik tarbiya bilan shug'ullanayotganda biz kabi chuqur qarash, tinglash va savol berishni o'rgangan odam uchun tabiiy yondashuvlarga aylanadi.

O'quvchilarni estetik tarbiyalash jarayonida nafaqat ta'lim muassasalarining ahamiyati yuqori, balki oilada ham estetik tarbiyaga alohida e'tiborqaratish lozim. Bolada dastlabki nafosatdor tuyg'ularning tug'ilishida ota-ona qiyofasi bosh estetik andoza vazifasini o'taydi. Olimlardan biri bu xususda shunday deb yozadi: "Bolada erkak va ayollarning faqat bitta andozasi bor, bu ham bo'lsa, uning otasi va onasidir. Farzand-larimizning ko'zlari butun hayot davomida, har doim bizning qalblarimizga termuladilar". Boshqa bir olim ham ota-onaga, xususan, onaning bola tarbiyasidagi o'rniga yuksak baho beradi.

Ota-onaning, xususan, onaning bolani estetik tarbiyalashdagi beqiyos o'rnini faylasuflar allaqachonlar juda chiroyli ta'riflab berganlar, ijtimoiy-estetik ideal ro'yobini oilada nafosat tarbiyasi bilan bog'liq holda ko'rganlar, "yosh avlod yangi idealni o'z joni va taniga ona suti bilan birga singdirgandagina bu yangi ideal g'alaba qozonadi", deganlar. Bu mulohazalar va misollardan ko'rinib turibdiki, oilada nafosat tarbiyasi nihoyatda muhimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. B.X.Xodjayev . Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. Toshkent 2017.
2. B.B.Ma'murov. Umumiy pedagogika. Buxoro 2020.
3. Abdulla Sher, Bahodir Husanov. Estetika. Uslubiy qo'llanma. Toshkent O'zbekiston Faylasuflari Milliy Jamiyati Nashriyoti 2010
4. <https://minikar.ru/uz/money/hudozhestvenno-esteticheskoe-razvitie-i-vospitanie-aktualnost/>
5. Gazali Abu Hamid. Воскрешение наук о вере.-М.: Наука. 1980.